

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Стратегія розвитку українського експорту ділових послуг
(на матеріалах Торгово-промислової палати України, м. Київ)

Студента 4 курсу, 18 групи,
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
освітньої програми
«Міжнародна торгівля»

підпис

Іщика Ігора
Вікторівна

Науковий керівник
канд.екон.наук

підпис

Новак Олена
Володимирівна

Гарант освітньо-
професійної програми
канд.екон.наук

підпис

Новак Олена
Володимирівна

Київ 2023

Державний торговельно-економічний університет
Факультет ФМТП Кафедра світової економіки
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма «Міжнародна торгівля»

Затверджую
Зав. кафедри Ганна Дугінець

«__» _____ 20__ р

Завдання
на випускню кваліфікаційну роботу студентіві
Іщика Ігора Вікторовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи: Стратегія розвитку українського експорту ділових послуг (на матеріалах Торгово-промислова палата України, м. Київ)
Затверджена наказом ректора від «12» _____ 01 _____ 20__ 23р. № 37
2. Строк здачі студентом закінченого проекту (роботи) _____
3. Цільова установка та вихідні дані до проекту (роботи)

Мета проекту - визначення стратегічних напрямків розвитку експорту Україною ділових послуг.

Об'єкт дослідження: процес управління експортними потоками ділових послуг України як засобу регулювання торговельного балансу України

Предмет дослідження теоретичні та практичні аспекти стратегії експорту Україною ділових послуг.

4. Перелік графічного матеріалу: Динаміка, структура, збалансованість зовнішньої торгівлі України діловими послугами. (Таблиці, діаграми, графіки.)

5. Консультанти по випускній кваліфікаційній роботі із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ЕКСПОРТУ УКРАЇНОЮ ДІЛОВИХ ПОСЛУГ

Сутність та зміст ділових послуг як об'єкту міжнародної торгівлі

- 1.2. Особливості розвитку світового ринку ділових послуг

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРИОРІТЕТІВ АКТИВІЗАЦІЇ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ДІЛОВИМИ ПОСЛУГАМИ

- 2.1. Аналіз розвитку експорту Україною ділових послуг

- 2.2. Оцінка впливу факторів внутрішнього та зовнішнього економічного середовища на експорт ділових послуг України

- 2.3. Визначення стратегічних напрямів активізації експорту України в сфері ділових

послуг

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання випускної кваліфікаційної роботи.

№ по р.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми ВКР	до 20.12.2022	20.12.2022
2	Узгодження плану ВКР з науковим керівником	до 10.02.2023	10.02.2023
3	Подача науковому керівнику на рецензування 1-го розділу ВКР	до 28.02.2023	28.02.2023
4	Подача науковому керівнику на рецензування 2-го розділу ВКР	до 26.04.2023	26.04.2023
5	Подача готової ВКР на кафедру	до 23.05.2023	23.05.2023

8. Дата видачі завдання «10» січня 2023 р.

9. Керівник випускної кваліфікаційної роботи.

Новак О.В

10. Керівник освітньо-професійної програми

Новак О.В.

11. Завдання прийняв до виконання студент

Іщик І.В.

12. Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи

Випускна кваліфікаційна робота Іщика Ігора Вікторовича виконана на актуальну тему відповідно до вимог щодо написання ВКР ОС «Бакалавр», освітньої програми «Міжнародна торгівля». Сформовані висновки та пропозиції досить обґрунтовані.

Здобувач виявив вміння працювати з великими обсягами інформації, аналізувати та оцінювати теоретичні підходи, узагальнювати інформацію для формулювання результатів наукових досліджень. Проявив достатній рівень знань.

В цілому, здобувач досяг поставленої мети дослідження та виконав сформовані завдання. Вищезазначене дає підстави позитивно оцінити роботу здобувача та рекомендувати випускню кваліфікаційну роботу до публічного захисту.

Керівник випускної кваліфікаційної роботи _____ /О. Новак
(підпис, дата)

13. Висновок про випускню кваліфікаційну роботу.

Випускна кваліфікаційна робота студента Іщика І.В. може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Керівник освітньо-професійної програми _____ /Новак О.В.
(підпис, прізвище, ініціали)

Завідувач кафедри _____ /Дугінець Г.В.
(підпис, прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Ищик Ігор Вікторович. Стратегія розвитку українського експорту ділових послуг (на матеріалах Торгово-промислової палати України, м.Київ)

У першому розділі досліджено теоретично-методологічні аспекти стратегічного підходу до експорту Україною ділових послуг, визначено сутність та зміст ділових послуг як об'єкту міжнародної торгівлі а також розглянуті особливості розвитку світового ринку ділових послуг.

У другому розділі дається обґрунтування стратегічних пріоритетів активізації участі України в міжнародній торгівлі діловими послугами, дається аналіз розвитку експорту Україною ділових послуг та оцінка впливу факторів внутрішнього та зовнішнього економічного середовища на експорт ділових послуг України. За результатами дослідження визначаються стратегічні напрями активізації експорту України в сфері ділових послуг.

Ключові слова: послуги, зовнішня торгівля, експорт, ділові послуги

ABSTRACT

Ishchyk Ihor Viktorovych "Strategy for the development of Ukrainian export of business services"

(based on the materials of the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine, Kyiv)

In the first chapter, the theoretical and methodological aspects of the strategic approach to Ukraine's export of business services are explored, the essence and content of business services as an object of international trade are defined, and the peculiarities of the development of the world market of business services are considered. In the second chapter, the justification of the strategic priorities for intensifying Ukraine's participation in international trade in business services is given, the analysis of the development of Ukraine's export of business services and the assessment of the influence of factors of the internal and external economic environment on the export of business services of Ukraine are given. Based on the results of the study, strategic directions for the activation of Ukraine's exports in the field of business services are determined

Keywords: services, foreign trade, export, business services.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ЕКСПОРТУ УКРАЇНОЮ ДІЛОВИХ ПОСЛУГ.....	5
1.1. Сутність та зміст ділових послуг як об'єкту міжнародної торгівлі.....	5
1.2. Особливості розвитку світового ринку ділових послуг.....	11
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ АКТИВІЗАЦІЇ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ДІЛОВИМИ ПОСЛУГАМИ.....	20
2.1. Аналіз розвитку експорту Україною ділових послуг.....	20
2.2. Оцінка впливу факторів внутрішнього та зовнішнього економічного середовища на експорт ділових послуг України.....	26
2.3. Визначення стратегічних напрямів активізації експорту України в сфері ділових послуг.....	33
Висновки до розділу 2.....	37
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Роль сфери послуг у світовій господарській системі в цілому і секторів інтелектуальних послуг зокрема мають стрімку динаміку зростання. Так, у цьому секторі країни ЄС виробляють значну частку доданої вартості, в середньому 20% на рік. Найбільш поширений тип інтелектуальних послуг – так звані ділові послуги, а саме: консалтингові, фінансові, юридичні, дослідні, інформаційні. Проте значущість сектора інтелектуальних послуг обумовлюється не лише і не стільки кількісними, скільки якісними зрушеннями, які він привносить до інших секторів світової економіки.

Таким чином, актуальність теми наукового дослідження, з одного боку, обумовлена формуванням у світовій економіці наростаючої тенденції підвищення ролі інтелектуальних послуг як ключового чинника економічного зростання, високою активністю компаній щодо генерування, виробництва і просування інтелектуальних послуг, а з іншого, – зростанням рівня інтелектуальних загроз через масовість та легкість переміщення інтелектуального капіталу через кордони країн.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у розвиток теорії інтелектуальних послуг та аспектів міжнародного інноваційного розвитку зроблено в працях таких дослідників, як: Д. Бірго, П. Бондітті, С. Варго, Дж. Віртц, Ф. Грос, П. Ден Хертог, М. де Йонг, К. Лавлок, Р. Лаш, О. Марченко, О. Петровська, К. Уолш, Н. Шихан, О. Ярмач. У працях цих авторів до концептуального осмислення схильні окремі питання специфіки сектора інтелектуальних послуг, формування масштабного світового ринку інтелектуальних послуг, функціонування компаній на цьому ринку, зв'язок діяльності ринку інтелектуальних послуг з економічним зростанням у світовій економіці.

Метою дослідження є визначення стратегічних напрямків розвитку експорту Україною ділових послуг. У відповідності до мети дослідження в роботі поставлені наступні завдання:

- визначити сутність та зміст ділових послуг як об'єкту міжнародної торгівлі;
- виявити особливості розвитку світового ринку ділових інтелектуальних послуг;
- проаналізувати експорт Україною ділових послуг;
- виявити конкурентоспроможність підприємств України на міжнародному ринку ділових послуг;
- обґрунтувати стратегічні напрямки експорту ділових послуг в Україні.

Об'єктом дослідження є процес управління експортними потоками ділових послуг України як засобу регулювання торговельного балансу України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти стратегії експорту Україною ділових послуг.

Методи дослідження. В процесі дослідження для розв'язання конкретних завдань використані загальнонаукові методи пізнання: діалектичний, системного аналізу, узагальнення, порівняння, моделювання.

Інформаційною базою дослідження послужили офіційні дані Державної служби статистики, статистичні матеріали міжнародних організацій (UNCTAD, WTO, IMF, WIPO, UNWTO та ін.), наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, інтернет-ресурси тощо.

За своєю структурою робота складається з двох розділів, п'яти параграфів, Вступу, Висновків, Списку літератури та Додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ЕКСПОРТУ УКРАЇНОЮ ДІЛОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Сутність та зміст ділових послуг як об'єкту міжнародної торгівлі

Особливе місце у структурі сучасних послуг слід відвести діловим послугам, або так званим бізнес-послугам (business services), що на відміну від традиційних і найбільш «вагомих» у структурі світового експорту послуг (транспорт, подорожей, фінансових послуг), темпи розвитку яких сповільнюються, розвиваються більш форсовано.

Важливість дослідження тенденцій розвитку світового ринку ділових послуг пояснюється специфікою зазначеного сектору нематеріального виробництва: послуги з інжинірингу, юридичні та консультаційні, ІТ-послуги, рекламні та маркетингові послуги здебільшого надаються на користь підприємств, а тому їхня якість безпосередньо впливає на подальше функціонування підприємств-споживачів.

Визначити місце ділових послуг у світовому ринку як диверсифікованій системі спеціалізованих ринків послуг, а також узагальнити сутність послуг даного виду дасть змогу детальний аналіз існуючих у міжнародній статистиці класифікацій послуг.

У світовій практиці застосовуються класифікації, розроблені міжнародними організаціями, такими як СОТ, МВФ, Світовий банк. Національні класифікації видів економічної діяльності, віднесених до сервісних, ґрунтуються здебільшого на Міжнародній стандартній галузевій класифікації всіх видів економічної діяльності (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities). В Україні економічна діяльність класифікується згідно з КВЕД, який гармонізовано зі статистичною класифікацією видів економічної діяльності у ЄС (NACE), що, своєю чергою, є гармонізованою з міжнародною стандартною галузевою класифікацією (ISIC).

На думку О. Пальчук [1], найповнішою та найрозгорнутішою класифікацією галузевої структури міжнародного ринку послуг є розроблений у ході Уругвайського раунду багатосторонніх переговорів СОТ Класифікатор послуг. Він містить 152 видипослуг, які поділяють на 12 розділів. Сектор бізнес-послуг включає шість груп:

A. професійні послуги; В. комп'ютерні та пов'язані з ними послуги; С. дослідження та розробки; D. послуги, пов'язані з нерухомістю; Е. оренда/лізинг; F. Інші ділові послуги.

Глосарій Євростату дає таке тлумачення ділових послуг: «...це діяльність, що виконується одним підприємством на користь іншого та/або для державних органів. До них належать технічні послуги (інжиніринг, архітектура та технічні дослідження), комп'ютерні послуги (розроблення програмного забезпечення, управління базами даних), інші професійні послуги (юридичні, бухгалтерські, консультаційні тощо)» [2].

Північноамериканська класифікаційна статистична система, зокрема державна статистика США (North American Industry Classification System), виділяє у структурі сектору послуг підсектор ділових та професійних послуг, до якого відносять [3]: професійні, наукові та технічні послуги; послуги управління компаніями (менеджмент); допоміжні, супровідні послуги, управління відходами та санацію.

І, зрештою, за Класифікацією зовнішньоекономічних послуг України поділ здійснюється у такий спосіб: послуги дослідження та розроблення; професійні та консалтингові послуги; наукові та технічні послуги; послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища; послуги операційного лізингу; послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги; інші ділові послуги.

Хоча термін «ділові послуги» («бізнес-послуги», «послуги для бізнесу») застосовується під час статистичної оцінки тенденцій розвитку ринку послуг, його структури, у науковій літературі його застосування пов'язане з певною

неоднозначністю. Щонайперше – це проблема з визначенням кінцевого споживача послуги. Семантично назва «бізнес-послуги» схиляє до думки, що споживачем є бізнес, однак не виключено, що отримувати окремі з указаних видів послуг можуть як держава в особі органів державного управління (технічні дослідження, розроблення програмного забезпечення тощо), так і фізичні особи (консультації, юридичні послуги, комп'ютерні). Оскільки частка ділових послуг, наданих населенню, статистично незначна, особливо у масштабах міжнародної торгівлі, то допустимо вважати, що ділові послуги надаються здебільшого юридичним особам. Разом із тим не можна виключати органи державного управління, а також державні підприємства зі списку потенційних замовників ділових послуг.

Інша перешкода на шляху чіткого окреслення структури ринку ділових послуг полягає у тому, що часто підприємства, які надають послуги, пропонують комплекс близьких або супутніх одна одній послуг, що ускладнює відслідковування потоків таких послуг й їх розрізнення за видами. Так, аудиторський бізнес, що нині динамічно розвивається, передбачає надання клієнтам широкого спектру додаткових послуг: бухгалтерських, експертних, юридичних, консультаційних. І, зрештою, динаміка росту та поява нових видів послуг призводять до подальшого їх видового різноманіття, що, своєю чергою, спричинить розширення сектору.

Узагальнюючи типологію послуг за переліченими класифікаціями, можна підсумувати, що ділові послуги, або бізнес-послуги, – це послуги, що надаються одними підприємствам іншим і включають послуги: технічного та наукового характеру (комп'ютерні та ІТ-послуги, проведення досліджень та розробок, інженерні послуги); адміністративного та управлінського характеру (менеджмент та адміністрування, підбір кадрів та управління персоналом, консультування бізнесу з юридичних питань та питань обліку, дослідження ринку, реклама); пов'язані з орендою та обслуговуванням майна підприємства (лізинг), усуненням екологічних наслідків роботи підприємства (усунення

шкідливого впливу компонентів виробничого процесу, так звані екологічні послуги).

Таким чином, зі сферою послуг у сучасному економічному просторі пов'язані практично всі види діяльності, причому послуги надають не тільки традиційно сервісні, а й промислові підприємства, що здійснюють гарантійне і постгарантійне обслуговування виробленого продукту, транспортні послуги, інформаційну підтримку тощо. У зв'язку із цим слід погодитися з автором праці [4] щодо необхідності більш глибокого розуміння ринку послуг, що розглядається вже не як єдина галузь, а як масштабний сектор економіки, що володіє розгалуженою і складною структурою.

Розглянемо основний категорійний апарат, який застосовується при визначенні основних складових сфери послуг з позиції зовнішньої торгівлі послугами. Так, зовнішньоекономічні послуги є товаром, що не проходять митного контролю і на який не оформлюється вантажна митна декларація.

Послуги не набувають форми матеріальних об'єктів, на які розповсюджуються права власності. Реалізація послуг та їх виробництво не відокремлені один від одного. Головним у торгівлі послугами є те, що повинна відбутись операція купівлі-продажу, яка охоплює діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності (резидентів та нерезидентів), побудована на взаємовідносинах між ними [7].

Отже, основна складова зовнішньоекономічної послуги – це нематеріальний об'єкт, без розповсюдження на нього права власності, де реалізація та виробництво послуги в процесі є невідокремленим один від одного.

Наступними елементами процесу зовнішньоекономічної діяльності в даній сфері при формуванні економічної складової є вартість експорту та імпорту послуг. Так, вартість експорту послуг – це сукупна вартість одного із видів послуг наданих вітчизняними суб'єктами ЗЕД, іноземному споживачу як в Україні, так і ззовні в межах встановленого формату. Такий же алгоритм

застосовується до формування економічної вартості імпорту послуг, тільки у зворотному напрямі. Кінцевим елементом економічної складової є сальдо зовнішньої торгівлі послугами, тобто різниця між фінансовими надходженнями та витратами за певний проміжок часу. Отже, формування економічної складової послуг включає в себе вартість експорту та імпорту послуг та їх прикінцеве сальдо зовнішньої торгівлі.

Зовнішньоекономічний сектор ділових послуг як сукупність видів інтелектуальної послугової діяльності, що орієнтована на світовий ринок, характеризується експортом та імпортом інтелектуальних послуг. При дослідженні зовнішньоекономічного сектору ділових послуг економіки України, на мою думку, слід сполучати такі підходи:

- економіко-теоретичний, що є основою визначення сутнісних характеристик інтелектуальних послуг та обґрунтування критеріїв їх виокремлення та класифікації як видів зовнішньоекономічних послуг;
- статистично-нормативний, за яким структуризація сектору зовнішньоекономічних інтелектуальних послуг базується на методиках статистичних досліджень, затверджених нормативними актами державної служби статистики України.

Поєднання зазначених підходів дозволяє визначити структуру зовнішньоекономічного сектору інтелектуальних послуг та проаналізувати його стан та розвиток на основі аналізу статистичних даних.

За економіко-теоретичним підходом критеріями оцінки і виокремлення ділових послуг як особливого сектору сфери послуг національної економіки є такі:

1) капіталоутворення – це капіталоутворюючі послуги, що виступають джерелами формування та нагромадження людського капіталу індивідуума й інтелектуального капіталу фірми, людського й інтелектуального потенціалу суспільства;

2) ресурсозабезпечення – надання інтелектуальних послуг спрямовано на

забезпечення їх споживачів необхідними знаннями і інформацією, які є ресурсами інтелектуальної діяльності, зокрема інтелектуального бізнесу;

3) ретрансляція – інтелектуальні послуги є спеціальним каналом передачі їх споживачам професійних знань і інформації.

Інтелектуальні послуги – це капіталоутворюючі, ресурсозабезпечуючі послуги, що ретранслюють професійні знання і інформацію, є фактором нагромадження і реалізації у різних сферах суспільної життєдіяльності людського капіталу індивіда, інтелектуального капіталу фірми, людського й інтелектуального потенціалів суспільства [2]. До інтелектуальних послуг, що відповідають за значеним критерієм, належать послуги освітні, охорони здоров'я, консалтингові, науково-технічні.

За статистично-нормативним підходом аналіз структури зовнішньоекономічного сектору ділових послуг базується на статистичних дослідженнях та даних відповідно до Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), що застосовується Державною службою статистики України [8; 9].

Слід зауважити, що сьогодні в секторі послуг формуються ключові чинники економічного зростання (науково-технічні знання, нематеріальні форми накопичення, інформаційні технології тощо). Процес споживання в секторі ділових інтелектуальних послуг відрізняється від процесу споживання стандартної послуги. Це, у свою чергу, значно відображається на попиті. Головним у торгівлі послугами є те, що має відбутися операція купівлі-продажу, яка охоплює діяльність суб'єктів господарської діяльності України й іноземних суб'єктів господарської діяльності (резидентів та нерезидентів), побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на економічній території України, так і за її межами [11].

1.2. Особливості розвитку світового ринку ділових послуг

За даними ЮНКТАД, обсяг світової торгівлі послугами в 2021 р. становив понад 5,4 трлн. дол. США. За період із 2005 р. обсяг світового експорту послуг зріс утричі, а частка послуг у світовому ВВП становить 69% [5]. Лідерами в експорті послуг є країни з розвинутою економікою. У 2021 р. країни з розвинутою економікою експортували послуг на суму 3,6 трлн. дол. США, країни, що розвиваються, – 1,6 трлн. дол. США, решту – перехідні економіки. Найбільше експорту послуг припадає на США (781 млрд. дол., або 15% світового експорту) та країни ЄС (17% світового експорту). Серед країн, що розвиваються, найбільша роль належить Китаю, Індії, Сінгапуру, Гонконгу та Республіці Корея (15% світового ринку).

Середньорічні темпи зростання експорту бізнес-послуг за 2005-2012 рр. коливалися від 8 до 18% (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Динаміка і структура експорту бізнес-послуг за регіонами світу

Регіони світу	Середньорічний темп приросту за 2007-2021 рр., %	2021 р.	
		млрд дол. США	% до підсумку
Європа	8	622	50,0
Азія	11	350	28,1
Північна Америка	9	165	13,2
Південна і Центральна Америка	14	44	3,5
СНД	17	25	2,0
Близький Схід	...	29	2,3
Африка	9	12	0,9
Світ в цілому	9	1245	100,0

Джерело: складено за даними [18]

Динамізм зростання обсягів торгівлі бізнес-послугами є свідченням надзвичайної ваги професійних ділових послуг для розвитку конкурентоспроможної економіки. Не випадково більше половини світового експорту бізнес-послуг припадає на країни Європи, з них 47,3% – на країни ЄС. Частка країн СНД становила лише 2,1%.

Характерною є й видова структура експорту послуг за групами країн: країни, що розвиваються, головним чином, експортують туристичні послуги (на них припадає 40% світового експорту туристичних послуг), транспорт є основним видом експорту послуг перехідних економік, розвинуті ж країни експортують передусім ділові послуги (1,2 трлн. дол. США на рік), транспортні та туристичні послуги займають друге (760 млрд. дол.) та третє (573 млрд. дол.) місце відповідно.

Після декількох років майже нульового росту ринок послуг виявив активне зростання у 2020 р. (+7,8%) та 2021 р. (+9,5%). Найбільш динамічно розвивається експорт послуг у транзитивних економіках (зростання експорту 13,8%, імпорту – 14,6%), у країнах Африки, що розвиваються (+13,7% експорту, +10,4% імпорту) [5].

Таким чином, на ринках, що розвиваються, зростання є більш очевидним, однак відбувається воно за рахунок традиційних видів послуг – транспорту та туризму, тоді як у країнах із розвинутими економіками експорт послуг зростає помірними темпами, при цьому змінюючись структурно – головна роль відводиться відносно новим видам ділових послуг.

Серед бізнес-послуг особливу роль відіграють інжинірингові послуги, предметом торгівлі яких можуть бути: оцінка технічних і економічних можливостей організації виробництва; проведення науково-дослідних робіт; розробка проектних пропозицій і техніко-економічних обґрунтувань будівництва промислових та інших об'єктів; консультування і авторський нагляд при будівництві, монтажу, пусконаладжувальних роботах і експлуатації обладнання та об'єктів в цілому; консультації по оптимізації технологічних процесів; економічні, фінансові та інші консультації.

Експортна спеціалізація країни на тих чи інших видах бізнес-послуг залежить від рівня кваліфікації суб'єктів економічної діяльності та особливостей державного регулювання сприятливого підприємницького середовища. Позиціонування країн на різних сегментах світового ринку, участь їх у

міжнародному обміні товарами і послугами все частіше визнаються як індикатори загальноєкономічного, науково-технічного та інтелектуального їх розвитку. Щодо бізнес-послуг, то експортну спеціалізацію країни характеризує частка певного виду послуг у загальному їх обсязі. За найбільшими значеннями цих часток визначено країни-лідери:

- право, бухгалтерський облік, управління і зв'язок з громадськістю: Китай – 50,2%, Канада – 44,1%, США – 34,9%;
- дослідження та розробки: США – 19,9%; Канада – 16,1%;
- архітектурні, інженерні та інші технічні послуги: Бразилія – 42,0%, РФ – 22,6%;
- послуги з переробки в сільському господарстві та гірничодобувній промисловості: Норвегія – 32,7%;
- перепродаж та інші послуги, пов'язані з торгівлею: Республіка Корея – 49,1%, Японія – 47,5%, ЄС – 23,3%;
- маркетингові дослідження та опитування громадської думки: РФ – 23,1%; Аргентина – 9,6%;
- операційний лізинг: РФ – 8,7%, Норвегія – 6,2%.

У структурі ділових (нефінансових) послуг можна виділити найвагоміші групи:

- інформаційні, телекомунікаційні та комп'ютерні;
- послуги з наукових розробок та досліджень, інженерно-конструкторські;
- професійні послуги та консалтинг (включають послуги з менеджменту, аудиторські та бухгалтерські послуги, юридичне консультування, маркетингові дослідження та рекламу).

Обсяг світового експорту інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних послуг у 2017 р. становив 527 млрд. дол. США (близько 10% загального експорту послуг). За період 2007–2021 рр. обсяги торгівлі зросли майже вдвічі (порівняно з 283 млрд. дол. США в 2007 р.). Якщо в 2007 р. світовим лідером з експорту таких послуг була Індія, то в 2021 р. вона займає другу позицію після Ірландії, а

загалом країни ЄС експортують 289 млрд. інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних послуг, або 55% усього світового експорту. Очевидним є укріплення позицій Китаю як світового лідера: з десятої позиції у списку провідних експортерів у 2007 р. країна пере-містилася на п'яту в 2021 р. та експортувала послуг на 27,7 млрд. дол. США [6]. У табл. 1.2 наведено інформацію щодо обсягів експорту послуг у розрізі регіонів.

Таблиця 1.2.

Показники світового експорту телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг за регіонами світу

Регіони	Обсяг експорту, млрд. дол. США		Частка, %		Темп росту, %	
	2020	2021	2020	2021	2010-2020	2021
Світ	491	527	100,0	100,0	7	7
Північна Америка	44	47	10,2	8,9	5	7
Центральна та Південна Америка	8	9	1,7	1,6	6	12
Європа	282	307	61,0	58,2	6	9
у т. ч. Європейський Союз	264	289	57,3	54,8	6	9
Країни СНД, у т. ч. асоційовані та колишні члени	9	10	1,4	2,0	12	20
Африка	6	6	1,5	1,1	3	3
Середній Схід	22	23	-	4,4	5	6
Азія	121	125	21,2	23,8	9	4

Джерело: сформовано за даними [7]

Як видно з табл. 1.2., попри лідерство країн Європи, головним чином, країн ЄС, на ринку даного виду послуг зростає роль азійських країн. За період 2010–2020 рр. частка Північної Америки та Європи у світовому експорті телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг зменшилася на 4,1 в. п. Також надзвичайно динамічно зростає сектор на пострадянському просторі (лідерами регіону є Російська Федерація, Україна та Білорусь). Основними імпортерами послуг є США, Швейцарія, Японія, Сінгапур, Китай та Російська Федерація.

У структурі світового експорту телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних технологій майже 72% припадає на комп'ютерні послуги, 23% – на телекомунікаційні та 5,3% – на інформаційні.

Зростання світового ринку інжинірингових послуг пов'язують зі зростаючою спеціалізацією виробництва, бурхливим розвитком науково-технічного прогресу та активною діяльністю транснаціональних корпорацій. Інжинірингові послуги надають спеціальні компанії, чисельність яких неухильно зростає. Так, станом на 2019р. у США успішно діють понад 30 тис. фірм, у країнах ЄС – близько 15 тис., причому найбільша кількість концентрувалася у Німеччині та Австрії. Майже 95% експорту інжинірингових послуг припадає на фірми з високорозвинених країн, тоді як основними імпортерами інжинірингових послуг виступають країни, що розвиваються (80% світового імпорту). Найбільшими ринками інжинірингових послуг у розвинених країнах є азіатсько-тихоокеанський (53% експорту інжинірингових послуг) та європейський (38,2%) [8].

Динамічно розвивається ринок послуг із наукових розробок та досліджень. Традиційно провідні позиції належать розвинутим країнам (92% світового експорту), зокрема країнам Європи (лідери – Німеччина, Франція, Нідерланди) та США (25% усього світового експорту), Японії (5% світового експорту). ЮНКТАД наводить статистику щодо торгівлі в розрізі розвинутих економік, перехідних економік та країн, що розвиваються. Найбільш швидкими темпами розвивається експорт таких послуг із країн, що розвиваються (експорт зріс з 6740 млн. дол. у 2012 р. до 9210 млн. дол. у 2016 р.), тоді як перехідні економіки, до яких, за статистикою ЮНКТАД, належать країни СНД, скоротили експорт таких послуг майже на третину [9].

Аналіз місця та ролі окремих економік у міжнародній торгівлі такими видами послуг, як дослідження і розробки, професійно-консультаційні, рекламні та маркетингові, ускладнюється тим, що всі зазначені послуги статистично об'єднані в одну загальну групу з назвою «інші ділові послуги», а тому видається

можливим лише виділити ті з країн, що є лідерами в експорті та імпорті всієї групи таких послуг. Лідером в експорті та імпорті є Європейський Союз, країни-члени якого експортували у 2016 р. послуг на 585 млрд. дол. США, з них половину – до країн за межами об'єднання. Також найбільше послуг з-поміж країн Європи експортувала Швейцарія (понад 50% з них – це послуги, пов'язані з розробленням технологій, наукові послуги, інженерно-конструкторські). Як відомо, Швейцарія нині є країною, що входить до топ-10 країн із найвищою часткою високотехнологічного експорту [10] та до десятки країн із найвищим показником Індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій ІСТ [11]. У розрізі окремих економік найбільше інших ділових послуг експортують США, Китай, Індія, Сінгапур, Японія.

Провідні позиції у світовій торгівлі послугами консультативного, правового та професійного характеру належать США та Великобританії, що є країнами базування провідних аудиторських та консалтингових транснаціональних корпорацій із багатомільярдними доходами, багатотисячним персоналом та філіями у більшості країн світу. У 2019 р. американські консалтингові ТНК McKinsey&Company, The Boston Consulting Group, Bain & Company, Deloitte Consulting LLP отримали доходи обсягом понад 33 млрд. дол. США, а зайнято на роботі у зазначених компаніях було понад 270 тис. працівників у понад 100 країнах світу [12]. У десятці провідних консалтингових компаній за сукупним доходом шість були зареєстровані у Великобританії та дві – у США.

Не менш активно розвивається й ринок рекламних послуг. За прогнозами, у 2020 р. сукупний обсяг наданих рекламних послуг становитиме 558 млрд. дол. США, з них більше половини надаватиметься на ринках США та Китаю [13], і найближчим часом географія експорту залишиться незмінною.

Відповідно до методології шостого видання «Інструкції МВФ по платіжному балансу і міжнародній інвестиційній позиції» група інших ділових послуг представлена посередницькими послугами, послугами з операційного

лізингу та іншими діловими, професійними і технічними послугами. На рис. 1.1. наведено головних експортерів інших ділових послуг у 2020р.

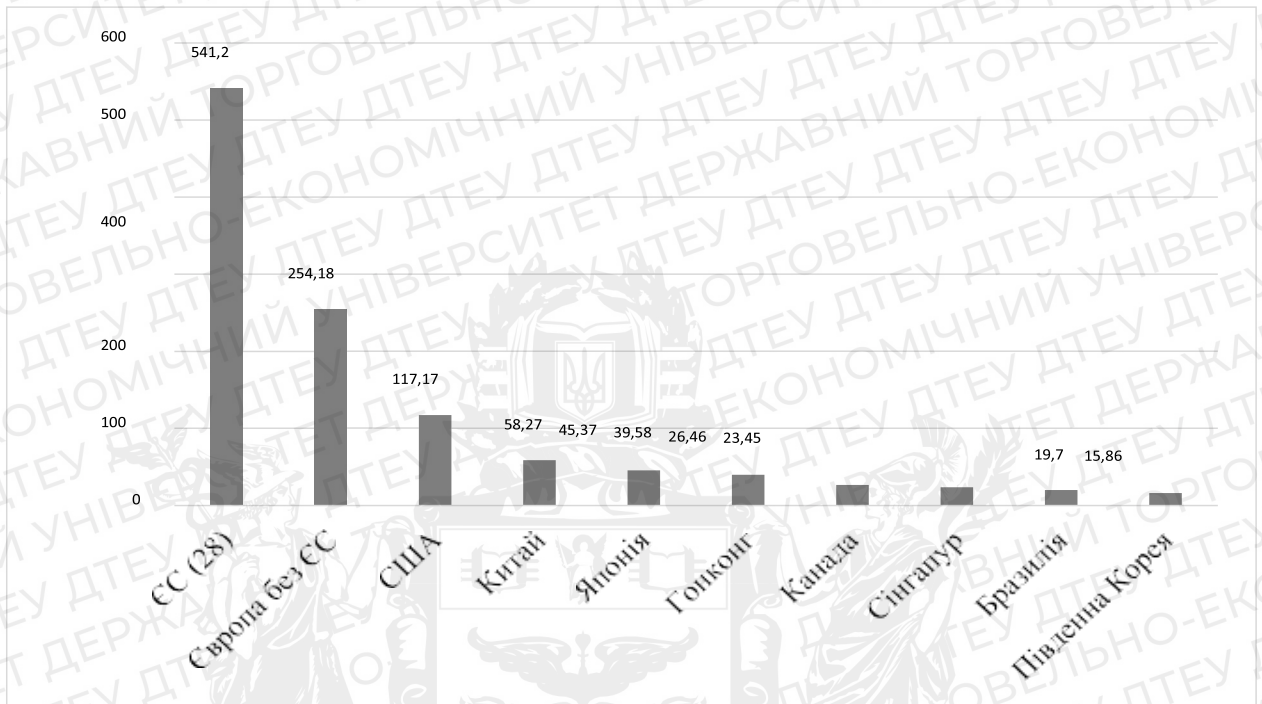

Рис. 1.1. Обсяг експорту інших ділових послуг в 2020 рр., млрд дол. США.

Джерело: побудовано за даними [6].

На рис. 1.2. наведено головні імпортери інших ділових послуг у 2020 р.

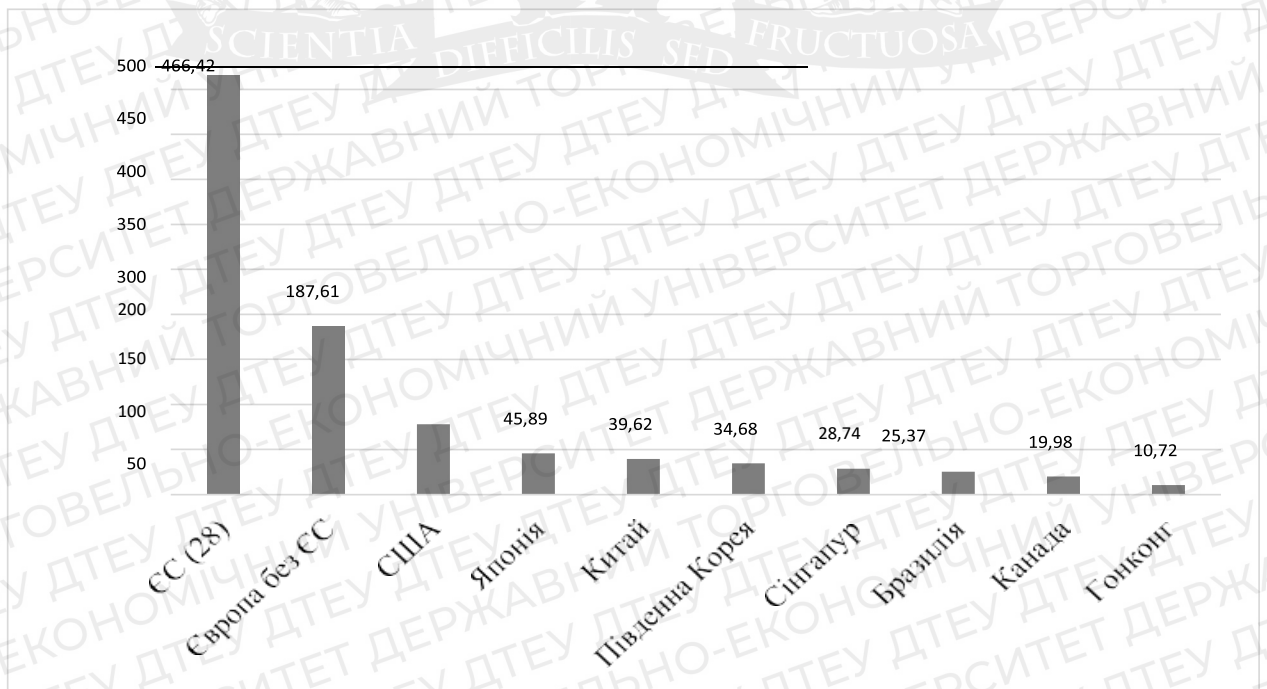

Рис. 1.2. Обсяг імпорту інших ділових послуг у 2020 р., млрд дол.

Джерело: побудовано за даними [6].

Як бачимо з рис. 1.1. і 1.2., головними постачальниками і споживачами інших ділових послуг є країни Європи, зокрема ЄС, і США. Серед найбільш динамічних статей міжнародної торгівлі можна виділити ділові послуги, у першу чергу, інформаційні, консалтингові та інші наукомісткі послуги.

У більшості країн Європейського Союзу за темпами зростання лідирують консалтингові послуги (послуги у сфері маркетингу, реклами, лізинг, інженерно-будівельні й архітектурні послуги, бухгалтерські, аудиторські послуги тощо) і нетехнічні види ділових послуг (служби з добору персоналу, зв'язків із громадськістю та ін.). Серед країн ЄС лідерами з надання ділових послуг є Великобританія, Німеччина, Нідерланди, Кіпр, Франція, Люксембург. Серед країн ЄС лідерами зі споживання ділових послуг є Великобританія, Німеччина, Нідерланди, Кіпр, Франція, Чехія, Австрія, Фінляндія. Ділові послуги роблять найбільший внесок до категорії інтелектуальних послуг, по країнах ЄС цей показник дорівнює 11%. Середньорічні темпи зростання експорту бізнес-послуг за 2017-2021 рр. коливалися від 8 до 18%.

Висновки до розділу 1

Розвиток міжнародних економічних відносин обумовлює зростання зовнішньоекономічного обміну діловими послугами, які є спеціальними каналами передавання спеціальних знань, чинниками формування, накопичення та ефективного реалізації людського капіталу індивіда, інтелектуального капіталу фірм, людського та інтелектуального потенціалів національної економіки. Дослідження структури зовнішньоекономічного сектору інтелектуальної послугової діяльності на основі поєднання економіко-теоретичного та статистично-нормативного підходів до класифікації ділових послуг дозволило виокремити такі їх види, а саме: юридичні послуги, послуги бухгалтерського обліку, аудиту і податкового консалтингу, послуги бізнес-консалтингу, консультативні послуги; наукові та інші технічні послуги, сертифікаційна

діяльність. Аналіз структури та динаміки зовнішньоекономічного сектору ділових послуг, по-перше, свідчить про значну роль ділових послуг у забезпеченні позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами, по-друге, демонструє значний розрив у динаміці їх експорту та імпорту у першому кварталі 2021 р. та значне зменшення обороту зовнішньо- економічних послуг з дослідження і розробки, особливо їх експорту.

Проведене дослідження виявило актуальні зміни та тенденції на світовому ринку послуг: міжнародна торгівля послугами надалі зростає, розширюються існуючі види та з'являються нові. Однак тоді як країни, що розвиваються (здебільшого найбільш слаборозвинені країни Африки та Латинської Америки), нарощують зовнішній експорт послуг за рахунок транспорту та туризму, то розвинені країни, де зазначені традиційні види послуг вже досягли свого піку, активізують зовнішню торгівлю відносно новими бізнес-послугами. Поряд зі США та країнами Західної Європи, яким належить лідерство у торгівлі більшістю підгруп сектору ділових послуг, активізують свої позиції країни Азії. Так, якщо Японія, Сінгапур та Південна Корея вже укріпилися на ринках інженерно-конструкторських, науково-дослідних послуг, то динамічні зрушення в експорті послуг із Китаю та Індії дають підстави прогнозувати їм у майбутньому лідерство на цьому ринку.

Що стосується ринку юридичних, консультаційних та аудиторських послуг, то тут беззаперечне лідерство утримують західні економіки – США та Великобританія, а враховуючи багаторічний досвід консалтингу, кадрову підготовку та розгалужену мережу транснаціональних корпорацій, що надають такі послуги, ближчим часом найбільші доходи від експорту таких послуг належатимуть компаніям Північної Америки та ЄС.

РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРИОРІТЕТІВ АКТИВІЗАЦІЇ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ДІЛОВИМИ ПОСЛУГАМИ

2.1. Аналіз розвитку експорту Україною ділових послуг

Україна бере участь у сучасних процесах глобалізації як невід’ємна складова світової економіки і в контексті світових тенденцій національна економіка характеризується посиленням ролі сфери послуг. За даними UNCTAD в Україні у 2021 р. сфера послуг забезпечувала робочі місця 55,6% зайнятих, частка її у ВВП становила 57,4%, з них 16,2% – інфраструктурні послуги, 41,2% – комерційні [18]. У сферу послуг вкладається найбільше прямих іноземних інвестицій – на кінець 2021 р. 28,5% коштів іноземних інвесторів було зосереджено у фінансовому секторі, 14,2% – в операціях з нерухомістю, оренді, інжинірингу та послугах підприємцям [52].

З посиленням впливу сфери послуг на економіку України зростали обсяги зовнішньої торгівлі послугами, за даними UNCTAD середньорічні темпи приросту експорту за 2007-2019 рр. становили 10 %, імпорту – 11 %. За 2011-2018 рр. експорт послуг зріс у 3,3, імпорт – у 5,6 рази; за 2008- 2013 рр. приріст зовнішньоторговельного обороту порівняно з попереднім періодом помітно зменшився: експорт зріс на 26,4%, імпорт – на 17,6%. У 2019 р. надходження від торгівлі послугами за даними Держстату України сягнули 14,8 млрд дол. або 19,4% від загальних експортних надходжень.

У 2020 р. лєвова частка експорту послуг (40,8 %) припадала на країни СНД, з них 37,0% – на Російську Федерацію. В імпорті послуг, навпаки, першу позицію посідають країни ЄС (55,9%), другу – інші країни світу і третю – країни СНД (рис. 2.9). Регіональні відмінності в структурі експорту й імпорту українського ринку послуг зумовлені специфікою структури послуг за видами діяльності і вкрай низьким рівнем їхньої диверсифікації.

Зовнішня торгівля України послугами на відміну від торгівлі товарами характеризується активним торговельним сальдо, у 2013 р. експорт послуг переважав імпорт на 7,2 млрд дол., проте співвідношення експорт/імпорт за 2015-2020 рр. погіршилося – коефіцієнт покриття зменшився до 1,95.

Таблиця 2.1.

Географічна структура та збалансованість зовнішньої торгівлі України
послугами

Рік	2016	2007	2018	2019	2020	2021
Експорт, в % до підсумку						
Країни СНД	36,2	39,9	47,7	45,3	44,3	41,2
Інші країни світу	63,8	60,1	52,3	54,7	55,7	58,7
в т.ч. країни ЄС	34,6	31,5	27,1	26,2	28,3	29,0
Імпорт, в % до підсумку						
Країни СНД	16,4	14,4	17,3	18,8	18,6	19,7
Інші країни світу	83,6	85,6	82,7	81,2	81,4	80,3
в т.ч. країни ЄС	59,3	58,8	55,5	54,4	55,1	54,5
Коефіцієнт покриття імпорту експортом						
Країни СНД	4,01	4,89	5,97	5,32	4,82	3,97
Інші країни світу	1,38	1,32	1,36	1,49	1,38	1,39
в т.ч. країни ЄС	1,06	0,99	1,05	1,06	1,04	1,01

Джерело: розраховано за даними [37]

Співвідношення експорту й імпорту, тобто значення коефіцієнтів покриття, суттєво різняться за регіонами: в торгівлі з країнами СНД коефіцієнт покриття завдяки трубопроводному транспорту був стабільно високий (у 2021 р. становив 3,97), з іншими країнами світу значення його коливалося в межах 1,3-1,5, з країнами ЄС в останні роки не перевищувало 1,06 (табл. 2.1).

Нарощення зовнішньоторговельного обороту України відбувалося за всіма категоріями послуг, при цьому найбільш інтенсивно зростала торгівля іншими комерційними послугами. За даними Держстату України темп приросту експорту цієї категорії послуг за 2017-2021 рр. становив 65,0%, імпорту – 18,7%. Україна бере активну участь у міжнародному обміні іншими комерційними послугами: у 2013 р. частка їх в експорті послуг становила 40,4%, в імпорті – 68,3%. Структура експорту / імпорту за іншими комерційними послугами наведена на рис. 2.1. В експорті першу позицію посідають послуги з переробки

матеріальних ресурсів (11,6%), другу – ділові послуги (10,6%), третю – послуги в сфері телекомунікації, комп’ютерні та інформаційні послуги (10,1%); у структурі імпорту лідирують ділові послуги (18,9%), на другій позиції – послуги, пов’язані з фінансовою діяльністю (13,3%), на третій – роялті та послуги, пов’язані використанням інтелектуальної власності (11,2%).

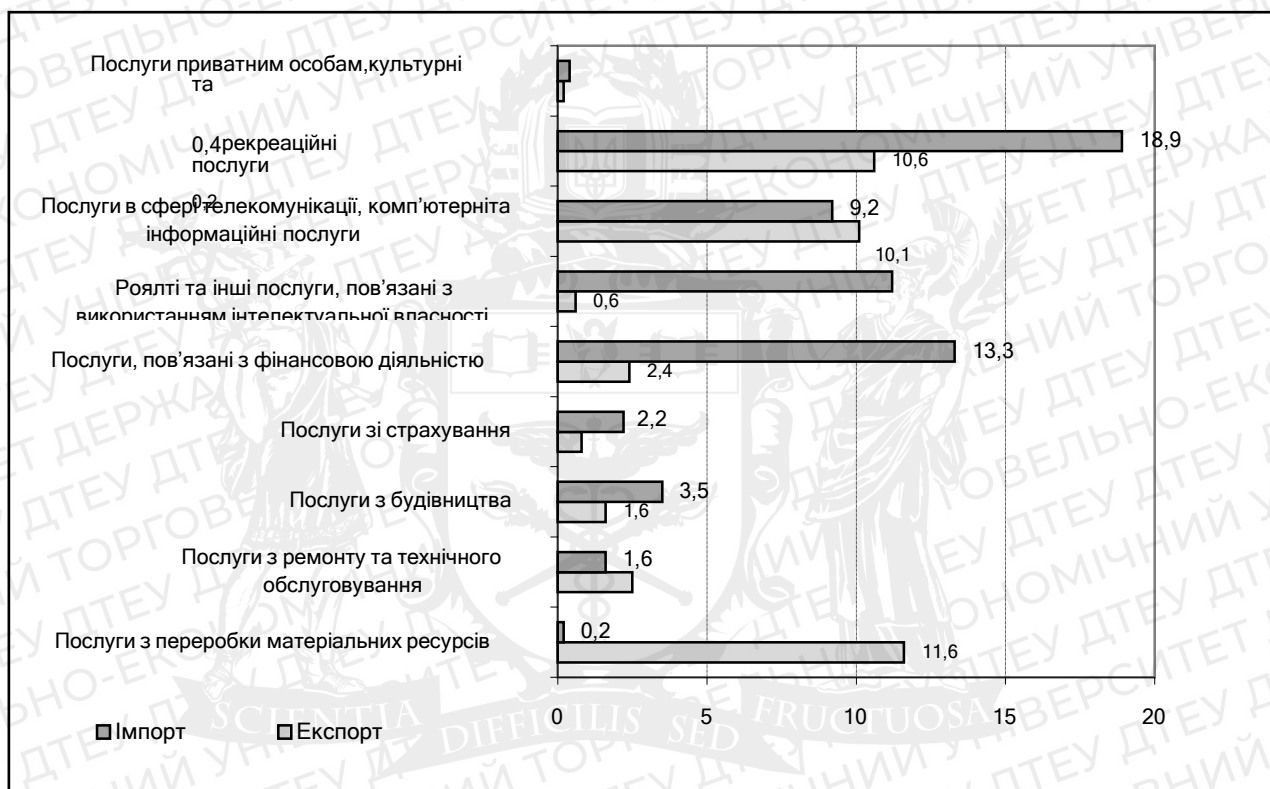

Рис. 2.1. Структура експорту/імпорту інших комерційних послуг, 2021 р.

Джерело: складено за даними [38]

Аби виявити закономірності міжнародного обміну різними діловими, професійними та технічними послугами, об’єднаємо їх в такі блоки:

- А. послуги пов’язані з виробництвом (переробка матеріальних ресурсів, ремонт та технічне обслуговування, будівництво);
- В. послуги, пов’язані з фінансовою діяльністю, страхуванням та використанням інтелектуальної власності;
- С. послуги ІТ-сфери – телекомунікаційні, комп’ютерні та інформаційні;
- Д. ділові, професійні послуги;
- Е. послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги.

Наведені в табл. 2.2 індекси зовнішньої торгівлі за означеними групами комерційних послуг виявляють такі особливості динаміки:

- групи С і D – зростають обсяги експорту й імпорту;
- група А – зростає лише експорт;
- група В – зростає лише імпорт;
- група Е – зменшуються і експорт, і імпорт.

Таблиця 2.2.

Індекси експорту / імпорту інших комерційних послуг в Україні (в %)

Блок інших комерційних послуг	Експорт, 2021		Імпорт, 2021	
	2016=100	2020=100	2016=100	2020=100
А	230,1	162,3	115,7	86,2
В	74,5	97,4	56,2	132,8
С	256,8	132,2	185,8	153,0
Д	125,8	108,0	121,9	124,5
Е	72,5	60,5	18,6	15,3

Джерело: складено за даними [37]

За досліджуваний період досить інтенсивно зростає зовнішньоторговельний оборот ділових, професійних послуг: експорт зріс на 24,8%, імпорт – на 22,0%. Як свідчать дані табл. 2.2, вагомий внесок у динаміку експорту ділових послуг надали наукові та технічні послуги (+45,3%), послуги дослідження та розробки (+33,5%) і професійні та консалтингові послуги (+30,3%); сумарна їх частка в експорті ділових послуг становить 87,9%.

Динаміку імпорту ділових послуг формували професійні та консалтингові послуги (+42,7%) та послуги, пов'язані з торгівлею і посередництвом (+68,5%).

Коефіцієнти покриття експортом імпорту свідчать про конкурентні переваги України на світовому ринку в сфері послуг R&D – досліджень і розробок ($P = 6,4$) та наукових і технічних послуг ($P = 2,0$). Активна роль України на ринку R&D ґрунтується на її власному науково-технічному потенціалі, потужність якого дозволяє бути нетто-експортером R&D на з країнами ЄС. Водночас розбалансованою є зовнішня торгівля послугами, пов'язаними з торгівлею та посередництвом ($P = 0,4$).

Внесок країн-торговельних партнерів в експорт та імпорт окремих видів бізнес-послуг подано на рис. 2.2. Як свідчать дані, експорт та імпорт науково-дослідних і науково-технічних послуг орієнтований переважно на РФ, її частка у 2021 р. становила 28,5% експорту науково-дослідних і 64,7% – науково-технічних послуг. В імпорті цих послуг на РФ припадало 40,4 і 43,6% відповідно.

Таблиця 2.3.

Динаміка і структура експорту / імпорту бізнес-послуг (група D)

Вид бізнес-послуг	Темп зростання 2021 до 2016, %		Частка в ділових послугах, %		Коефіцієнт покриття у 2021 р.
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	
Ділові послуги	124,8	122,0	100,0	100,0	1,1
Послуги дослідження та розробки (R&D)	133,5	34,2	17,2	3,0	6,4
Наукові та технічні послуги	145,3	87,6	27,6	15,4	2,0
Професійні та консалтингові послуги	130,3	142,7	43,1	53,0	0,9
Послуги операційного лізингу	82,1	83,0	4,1	5,4	0,8
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	81,3	168,5	3,2	7,9	0,4

Джерело: складено за даними [37; 38]

Крім РФ, Україна експортувала: послуги R&D у Велику Британію (15,6%) і Данію (13,1%); професійні та консалтингові послуги – у Швейцарію (11,3%) і США (11,2%); послуги в торгівлі та посередництві – у Німеччину (17,8%) і Велику Британію (10,3%). Серед провідних імпортерів бізнес послуг Велика Британія (професійні та консалтингові послуги – 44,2%, операційний лізинг – 10,6%); США (R&D – 10,1%, наукові та технічні послуги – 14,2%); Португалія (операційний лізинг – 10,7%); Угорщина (торгівля та посередництво – 10,6%) та інші країни ЄС.

Найбільш важливими за обсягом імпорту до ЄС серед Ділових послуг є Професійні та консалтингові послуги (юридичні, бухгалтерські, управління, публічні відносини, реклама, дослідження ринку та соціологічні опитування), імпорт яких 2018 році становив 235 млрд доларів США або 37,6% усього імпорту групи. Крім того, ці види діяльності зросли як в абсолютному, так і у відносному вимірі (148 млрд доларів США, 34,7% у 2013 році) (Рис. 2.2).

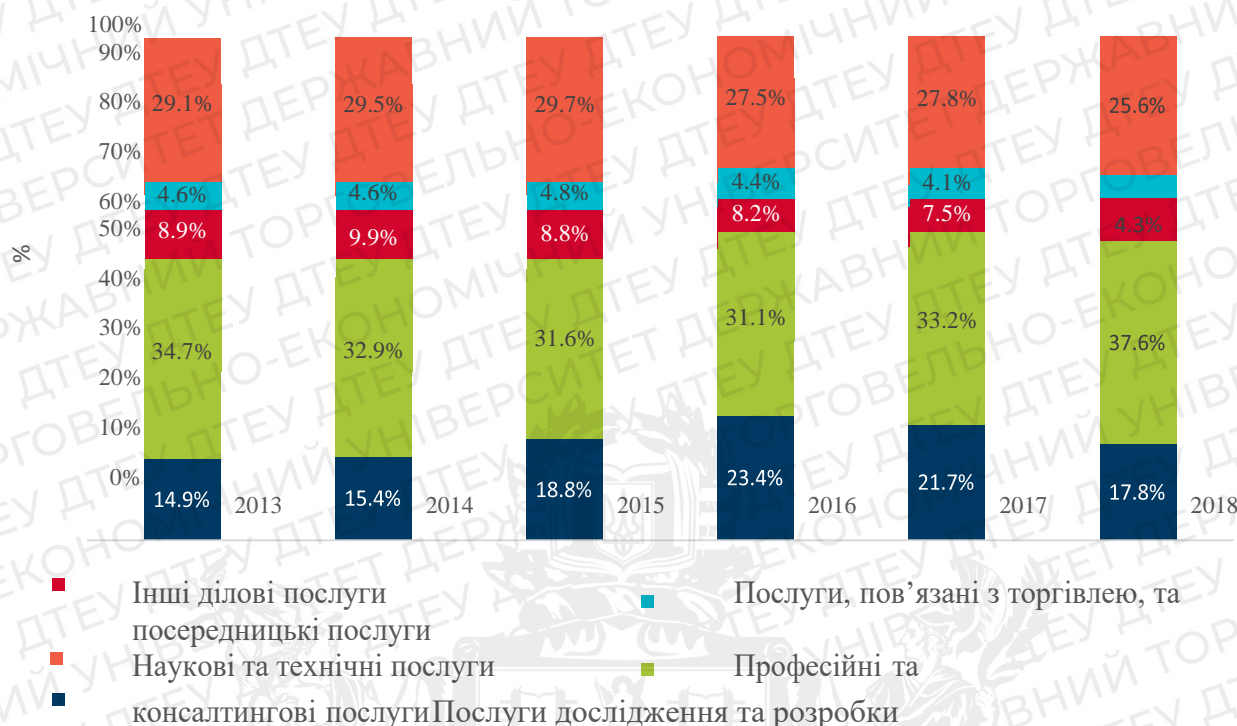

Рис. 2.2. Структура імпорту Ділових послуг до ЄС за видами, %

Джерело: Власні розрахунки на основі даних ІТС.

Структура зовнішньоекономічного сектору ділових та інтелектуальних послуг України у першому кварталі 2022 року наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Обсяг експорту – імпорту ділових послуг Україною у I кв. 2022р

менування послуги	Експорт			Імпорт			Сальдо, млн дол.
	Обсяг, млн дол.	% до I кв. 2021	у % до загального обсягу ділових послуг	Обсяг, млн дол.	У % до I кв. 2021	У % до загального обсягу ділових послуг	
Усього послуги	2404,6	107,0	—	1230,5	107,9	—	1174,1
Ділові послуги, усього	184,4	101,8	100	151,2	116,7	100	23,2
Послуги дослідження та розробки	23,1	65,7	12,5	4,6	96,0	3,1	18,5
Професійні та консалтингові послуги	82,0	104,4	44,5	67,1	113,9	44,4	14,9
У % до загального обсягу послуг:							
Ділові послуг	7,6	—	—	12,3	—	—	—
Послуги дослідження та розробки	1,0	—	—	0,2	—	—	—
Професійні та консалтингові послуги	3,4	—	—	5,4	—	—	—

Джерело: розраховано автором на основі даних [10].

Як видно із табл. 2.3, питома вага послуг з дослідження та розробки, професійних і консалтингових послуг у експорті ділових послуг у першому кварталі 2022 р. дорівнювала 57%, у імпорті – 47,5%, сальдо зовнішньої торгівлі зазначеними діловими послугами є позитивним – 33,4 млн дол. та перевищує цей показник по діловим послугам у цілому – 23,2 млн дол. Порівняно із I кварталом 2021 р. у I кварталі 2022 р. експорт ділових послуг збільшився на 1,8%, імпорт – на 51,2%, експорт і імпорт послуг з дослідження та розробки зменшилися відповідно на 34,3% і 4%, експорт і імпорт професійних і консалтингових послуг збільшилися відповідно на 4,0% і 13,9%.

Наведені розрахунки свідчать, що у періоді, що аналізується, зовнішньоторговельний баланс послуг з дослідження та розробки, професійних і консалтингових послуг є активним. це дає підстави стверджувати про необхідність здійснення державою певних заходів щодо стимулювання їх розвитку.

2.2. Оцінка впливу факторів внутрішнього та зовнішнього економічного середовища на експорт ділових послуг України

Міжнародна торгівля послугами нині має надзвичайно важливе значення для світового господарства, про що свідчать темпи зростання її обсягів та вплив на структурні зрушення національних господарств, що глибоко інтегровані в світову економіку. Викладені в попередньому підрозділі результати досліджень структури, динаміки, тенденцій та закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі послугами України вказують на поглиблення участі нашої держави в світогосподарських процесах. Протягом досліджуваного періоду, в основному, простежувалась тенденція до зростання питомої ваги України за певними видами послуг (туристичними, комп'ютерними та інформаційними, комунікаційними, фінансовими та іншими діловими послугами). Втім, зростання рівня участі

України в міжнародній торгівлі послугами відбувалося нерівномірно в розрізі видів послуг, звідки можемо припустити, що це наслідок не лише економічного зростання і лібералізації зовнішньої торгівлі, а, також, різновекторного та різносилового впливу комплексу інших, внутрішніх та зовнішніх факторів. Для виявлення основних факторів впливу на зовнішню торгівлю послугами України за допомогою кореляційного аналізу дослідимо характер залежностей між обсягами вітчизняного експорту та імпорту різних груп послуг, а також станом факторів внутрішнього і зовнішнього економічного середовища.

В якості індикаторів стану внутрішнього економічного середовища використаємо індекси – складові Індексу глобальної конкурентоспроможності: якість інститутів; інфраструктура; макроекономічна стабільність; здоров'я і початкова освіта; вища освіта і професійна підготовка; ефективність ринку товарів і послуг; ефективність ринку праці; розвиненість фінансового ринку; рівень технологічного розвитку; розмір внутрішнього ринку; конкурентне середовище компаній; інноваційний потенціал. Як дані для кореляційного аналізу використана інформація про зовнішню торгівлю послугами та Індекс глобальної конкурентоспроможності для 112 країн (включно з Україною) у 2020 році (всі країни з наявними повними даними 2020 року) (додаток А).

Джерелом даних про обсяги експорту та імпорту в розрізі виду послуг була база показників Світової організації торгівлі [21]. Джерелом даних про значення Індексу глобальної конкурентоспроможності та його компонентів є дані Світового економічного форуму [18]. Даний аналіз спрямований на виявлення особливостей впливу факторів внутрішнього економічного середовища на експорт й імпорт різних видів послуг. Основна ідея такого формату дослідження впливу якості внутрішнього економічного середовища на обсяги експорту та імпорту послуг полягає в аналізі «зрізів» всіх економік країн з доступними даними та виявлення ключових параметрів внутрішнього економічного середовища, що впливають на інтенсифікацію зовнішньої торгівлі послугами (такому формату дослідження, в порівнянні з дослідженням впливу факторів

внутрішнього економічного середовища на обсяги експорту та імпорту послуг, базуючись лише на даних про Україну за тривалий період часу, було надано перевагу, зважаючи, насамперед, на відсутність необхідного обсягу даних для аналізу лише на основі даних про Україну та зважаючи на те, що Україна лише розбудовує ринкову економіку, і на її розвиток мають значний вплив фактори неринкового характеру, що, незаперечно, вплинуло б на якість результатів такого дослідження).

Результати дослідження впливу внутрішнього економічного середовища на обсяги торгівлі різними видами послуг України проілюстровані рис. 2.3 – 2.4 (порядок ілюстрацій відповідає питомій вазі виду послуг у структурі всього експорту послуг України).

Рис. 2.3. Кореляція факторів внутрішнього економічного середовища та величин часток експорту та імпорту всіх комерційних послуг у ВВП України, 2021 р.

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків

При аналізі кореляції факторів внутрішнього економічного середовища та величин часток експорту та імпорту всіх комерційних послуг у ВВП (рис.2.3) виявлено, що найбільший вплив на експорт мають такі індекси, як: ефективність ринку товарів та послуг (0,4), рівень технологічного розвитку (0,39), інфраструктура (0,31) та здоров'я і початкова освіта (0,31); обернена залежність

виявлена щодо розміру внутрішнього ринку (-0,26). Характер впливу стану внутрішнього економічного середовища на імпорт послуг подібний для аналогічних взаємозв'язків для експорту послуг. Найбільший вплив на імпорт мають такі індекси, як: ефективність ринку товарів та послуг (0,41), якість інститутів (0,31), рівень технологічного розвитку (0,29), а також виявлена обернена залежність щодо фактора розміру внутрішнього ринку (-0,29). Не виявлено зв'язку досліджуваних змінних лише з таким фактором, як макроекономічна стабільність. Хоча, в основному, простежується значна схожість залежностей досліджуваних факторів для експорту та імпорту послуг існують, також, і характерні відмінності.

Єдиним фактором, який негативно впливає на торгівлю послугами, є розмір внутрішнього ринку, ця залежність є загальновідомою – для менших країн характерна більша зовнішньоторговельна квота і рівень інтегрованості в світове господарство, для більших – навпаки. Забігаючи наперед, слід зазначити, що даний фактор має негативний вплив на інтенсивність торгівлі всіма видами послуг України, окрім роялті та ліцензійних платежів.

Загалом, тісноту зв'язку між часткою експорту та імпорту послуг у ВВП та складових Індексу глобальної конкурентоспроможності можна охарактеризувати для України, як, переважно, помірну та слабку, втім, в розрізі окремих видів послуг, тіснота зв'язку з факторами внутрішнього економічного середовища значно відрізняється від характерної для торгівлі всіма послугами (визначення тісноти зв'язку залежно від величини коефіцієнта кореляції здійснено відповідно таблиці Чеддока [19]).

Аналіз кореляції факторів внутрішнього економічного середовища та величин часток експорту та імпорту інших бізнес - послуг у ВВП України (рис. 2.4) показав, що з дванадцяти досліджуваних факторів дев'ять мають помірний вплив на експорт.

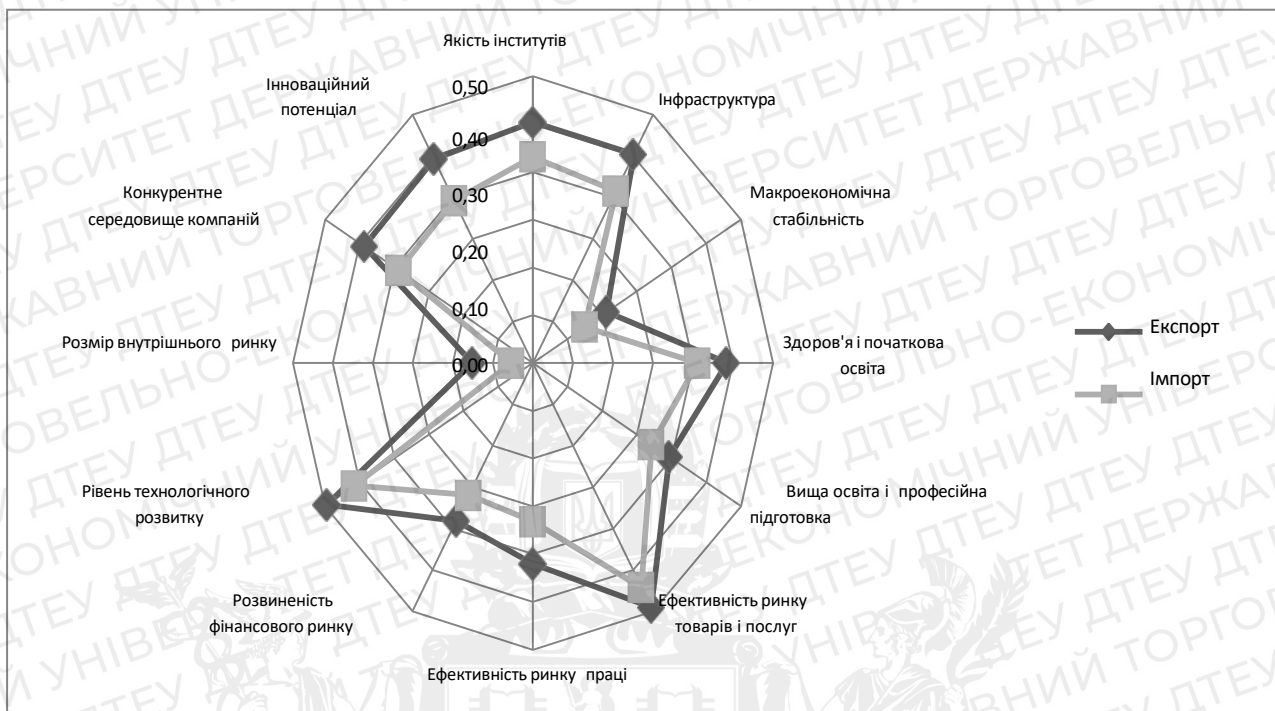

Рис. 2.4. Кореляція факторів внутрішнього економічного середовища та величин часток експорту та імпорту інших бізнес - послуг у ВВП України, 2021 р.

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків

Найсуттєвіше на обсяги експорту впливають такі фактори, як: рівень технологічного розвитку (0,49) та ефективність ринку товарів і послуг (0,49). Для імпорту даних послуг властивий схожий характер залежностей, але з меншою тісністю зв'язку, тобто для експорту послуг даної групи стан внутрішнього економічного середовища є більш значимим, ніж для експорту. Втім зазначимо, що саме для імпорту інших бізнес - послуг властиві найвищі значення коефіцієнтів кореляції з досліджуваними факторами в порівнянні з імпортом всіх інших видів послуг (це твердження значною мірою актуально і для експорту зазначених послуг, кореляція обсягу яких з досліджуваними факторами слабша лише в порівнянні з експортом роялті та ліцензійних платежів). Тобто, більш якісне внутрішнє економічне середовище є більш сприятливим для ділової активності від якої, в свою чергу, залежить обсяг торгівлі бізнес послугами.

Загалом, як показав аналіз, найсильніше від якості внутрішнього економічного середовища залежить експорт та імпорт таких видів послуг, як роялті та ліцензійні платежі, інші бізнес - послуги, комп'ютерні та інформаційні послуги. Також для всіх видів послуг, окрім комунікаційних, комп'ютерних та інформаційних, туристичних, персональних культурних, рекреаційних послуг спостерігається переважна залежність експорту від якості внутрішнього економічного середовища, ніж імпорту. Найбільшою мірою на обсяги зовнішньої торгівлі послугами здійснювали вплив такі фактори, як: якість інститутів, інфраструктура, здоров'я і початкова освіта, ефективність ринку товарів і послуг, рівень технологічного розвитку.

В ролі факторів зовнішнього економічного середовища по відношенню до України обрано фактори, на які наша країна не має прямого та одноосібного впливу. В якості досліджуваних змінних, для виявлення характеру впливу зовнішніх факторів на обсяги експорту та імпорту різних видів послуг, обрано величини експорту та імпорту відповідних видів послуг. В якості факторів зовнішнього економічного середовища обрано обсяг ВВП та ВВП на душу населення України, оскільки, можемо припустити, обсяг торгівлі послугами залежить від економічного потенціалу та купівельної спроможності торговельного партнера; наявність спільного кордону та відстані між Україною та торговельним партнером, оскільки вона значною мірою залежить від транспортних витрат; зовнішньоторговельний оборот товарів з країною торговельним партнером, оскільки, гіпотетично, від нього залежить і торгівля послугами; населення країни торговельного партнера, від цього показника залежить ємкість ринку; наявність преференційних торговельних угод з торговельним партнером та членство в СОТ, дані фактори теоретично важливі, оскільки також стимулюють розвиток торгівлі.

Для аналізу використано дані про торгівлю послугами з 55 країнами торговельними партнерами України за 2019 рік (зовнішньоторговельний оборот послуг України з цими країнами становить близько 90 % зовнішньої торгівлі

послугами України). З метою нормалізації даних про обсяги ВВП, ВВП на душу населення, зовнішньоторговельний оборот, чисельність населення, відстань були логарифмовані, для позначення участі країн в СОТ та наявності преференційних торговельних угод було використано фіктивні змінні (якщо країна є членом СОТ, торговельний партнер надає торговельні преференції).

Розгляд кореляції обсягів експорту та імпорту ділових послуг та факторів зовнішнього економічного середовища України (рис.2.5) показав, що найзначніший вплив на експорт ділових послуг здійснює показник обсягу ВВП торговельного партнера (0,27). Значний вплив на імпорт здійснюють показники ВВП (0,55), зовнішньоторговельного обороту товарів (0,53).

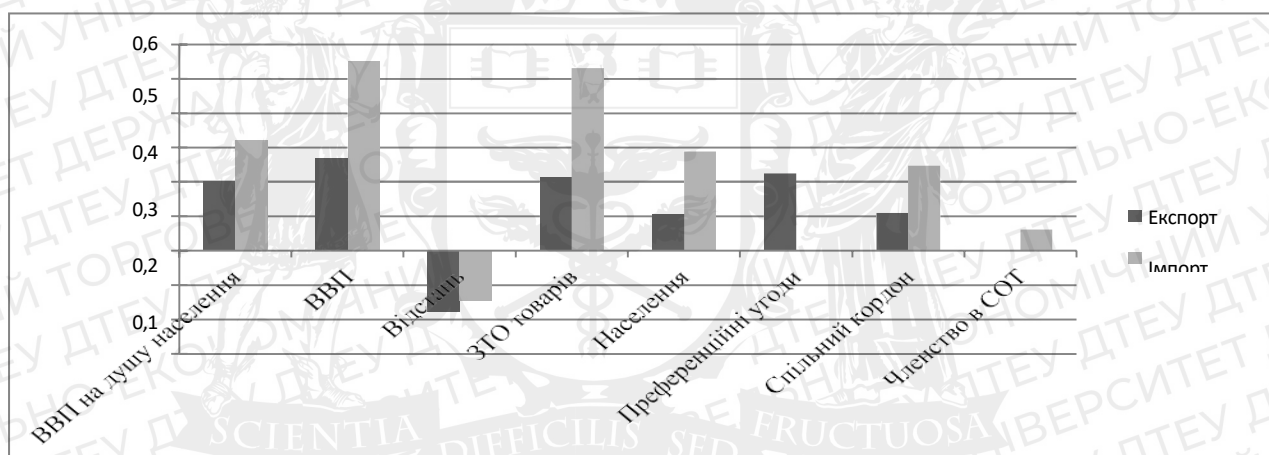

Рис. 2.5. Кореляція обсягів українського експорту та імпорту ділових послуг та факторів зовнішнього економічного середовища, 2021 р.

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Як для експорту, так і для імпорту ділових послуг негативний вплив має відстань до торговельного партнера. Основні обсяги зовнішньої торгівлі діловими послугами України припадали на ринки Російської Федерації, Великої Британії, США, Швейцарії та Німеччини, для цих же країн, в основному, характерна і досить інтенсивна товарна торгівля з Україною, чим пояснюється значний позитивний зв'язок між обсягом зовнішньоторговельного обороту з торговельним партнером та обсягом імпорту ділових послуг.

2.3. Визначення стратегічних напрямів активізації експорту України в сфері ділових послуг

Важливим критерієм конкурентних переваг країни на світових ринках аналітики вважають структуру експорту [38]. Моноспрямований характер українського експорту, в структурі якого домінують Професійні та консалтингові послуги (52,7%), обмежує присутність України на інших сегментах світового ринку ділових послуг. Для посилення участі України в міжнародній торгівлі послугами необхідно активізувати експортний потенціал тих секторів ділових послуг, які визначають сучасні тенденції розвитку сервісної економіки й успішно адаптуються до глобального конкурентного середовища.

До індикаторів оцінювання експорту ділових послуг за їх видами можна віднести такі показники як: обсяг експорту, темп зростання послуг у поточному році порівняно з попереднім періодом, частка того чи іншого виду послуг у загальному обсязі експорту ділових послуг та сальдо торговельного балансу за діловими послугами.

Методика оцінювання базується на основі бального методу за 5 бальною шкалою.

Серед найбільш пріоритетних- стратегічних напрямків розвитку також можна виділити групи - Наукові та технічні та Інші ділові послуги які у рейтингу головних напрямків експорту ділових послуг посідають, відповідно друге та третє місце. Див табл. 2.5.

Також до п'ятірки потенційно перспективних видів послуг можна віднести Послуги дослідження та розробки та Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги.

Таблиця 2.5.

Головні напрямки експорту ділових послуг за видами станом на 2023 р.

Найменування послуги згідно із КЗЕП	тис.дол. США	У % до 2021	у % до загального обсягу/	Сальдо тис.дол. США	місце
Ділові послуги	1026021,4	68,2	100,0		
Послуги дослідження та розробки	98222,5	63,6	9,6	74949,3	4
Професійні та консалтингові послуги	540703,7	70,6	52,7	162668,0	1
Наукові та технічні послуги	212095,1	64,3	20,7	164024,2	2
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	1975,5	50,1	0,2	196,6	
Послуги операційного лізингу	25839,3	52,1	2,5	-23517,5	
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	31569,1	60,6	3,1	18717,0	5
Інші ділові послуги	115616,3	78,5	11,3	91704,4	3

Джерело : складено автором за даними [37]

Визначення стратегічних партнерів щодо експорту ділових послуг за країнами партнерами проведемо за тими же показниками. Результати дослідження наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Напрямок експорту ділових послуг за країнами – партнерами станом на 2022 р.

Найменування послуги згідно із КЗЕП	тис.дол. США	У % до 2021	у % до загального обсягу/	Сальдо тис.дол. США	місце
Німеччина	114162,1	125,8	15,9	49407,1	3
Російська Федерація	102585,2	114,5	5,3	82275,8	4
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	109461,6	119,5	13,6	-52040,1	5
Швейцарія	183180,1	110,9	15,8	106390,9	2
США	217148,5	129,7	21,4	132118,8	1

Джерело : складено автором за даними Держкомстату України [37]

Виходячи з наведених в таблиці 2.6. даних можна сказати, що головним стратегічним партнером в торгівлі Україною діловими послугами є США. Також

до складу найбільш перспективних країн партнерів можна віднести Швейцарію та Німеччину. В той же час, слід зауважити, що Російська Федерація втратила статус стратегічного партнера України через її збройну агресію до України у 2022 році.

Співробітництво в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС може надати нового імпульсу інноваційним зрушенням у вітчизняному промисловому секторі завдяки розширенню можливостей участі України у програмах науково-технічного розвитку ЄС та її інтеграції до Європейського дослідницького простору. На сьогодні всі програми ЄС з фінансування досліджень та інновацій об'єднані у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» з терміном дії 2014-2020 рр. та бюджетом близько 70 млрд євро.

Посилення конкурентних позицій України на ринках ділових послуг неможливе без підвищення рівня фінансування наукових досліджень і розробок, створення механізму ефективною капіталізації інтелектуального потенціалу та формування інститутів інноваційної економіки. Актуальним залишається удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності й суміжних з ними прав, дотримання загальновизнаних на міжнародному рівні підходів до забезпечення такого захисту відповідно до положень багатосторонньої Угоди в рамках WTO про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності TRIPS.

Розвиток науки, інформаційно-комунікаційних технологій і наявність висококваліфікованої робочої сили є необхідними передумовами для реалізації стратегії переходу вітчизняної сфери ділових послуг на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, що своєю чергою дозволить стимулювати технологічний прорив в інших секторах економіки, активізувати всі види економічної діяльності, сприяти розвитку ІТ-освіти, залучати hi-tech інвестиції в українську економіку. Слід також пам'ятати, що високотехнологічні послуги конкурентоспроможні, це одна з важливих складових економічної безпеки країни.

Проте задля підвищення своєї конкурентоспроможності країни не можуть покладатися лише на розвиток інфраструктури ІКТ, переваги ІКТ можуть бути реалізовані тими країнами, які сформували цілісну стратегію, націлену на створення умов для підвищення розвитку інновацій і умов для підприємництва, які будуть працювати з сучасною інфраструктурою.

Досвід як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, свідчить про те, що зростання експортно-орієнтованої сфери ділових послуг у країні зазвичай відбувається після розширення попиту на послуги всередині країни. Отже, серед стратегічних пріоритетів України має бути розвиток конкурентного середовища на внутрішньому ринку з метою підвищення якості послуг та конкурентоспроможності вітчизняних провайдерів на міжнародному ринку послуг.

Загальнодержавні програми підтримки експорту використовувалися багатьма азійськими країнами. Сутність таких програм зводиться до фінансової допомоги експортерам (включаючи субсидування експорту), до надання дешевих кредитів під експорт, податкових і митних пільг, інформаційних, рекламних і маркетингових послуг.

Однією з причин недостатньої реалізації експортного потенціалу України є те, що експорт ділових послуг здійснюється в основному через транскордонні поставки, тоді як розвинуті країни надають їх переважно через підприємства, спеціально створені на територіях країн-споживачів (способом комерційної присутності). В Україні багато іноземних банків і компаній створили розгалужену мережу філій та дочірніх компаній, обслуговуючи через них своїх і місцевих споживачів. Зважаючи на тенденцію зростаючої транснаціоналізації міжнародного ринку ділових послуг та необхідність протистояння зарубіжним ТНК у конкурентній боротьбі, Україні потрібно формувати власний транснаціональний капітал для самостійного виходу на цей ринок, поширювати на ньому свою комерційну присутність.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи все вищевикладене, можемо стверджувати, що найбільш значимими, для інтенсивності торгівлі послугами, факторами внутрішнього економічного середовища є інституційне середовище, в умовах якого функціонують компанії, підприємці, уряд та інші суб'єкти національної економіки; інфраструктура, що є ключовим фактором, який забезпечує вищу продуктивність національного ринку та визначає його інтеграцію в світове господарство; здоров'я і початкова освіта, що прямо впливає на якість людського капіталу, на основі якого, в свою чергу формується потенціал національного сектору послуг; ефективність ринку товарів і послуг, що сприяє ефективності як товарного ринку, так і ринку послуг шляхом постійного стимулювання конкуренції та підвищення інноваційності і орієнтованості економіки на потреби клієнтів; рівень технологічного розвитку, який визначає готовність національної економіки до впровадження нових технологій незалежно від місця їх походження, таким чином, щоб забезпечити високий рівень конкурентоспроможності країни на світових ринках. Щодо факторів зовнішнього економічного середовища, то визначальними для міжнародної торгівлі послугами України виявились: географічне положення торговельного партнера, масштаб його економіки та умови торгівлі; також слід відмітити, що не було виявлено суттєвого впливу на обсяги експорту України членства партнера в СОТ (таку залежність можна пояснити, загальною відсутністю значного зростання обсягів торгівлі між Україною та досліджуваними торговельними партнерами внаслідок світової фінансової кризи, що в часі співпало із вступом України в СОТ).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження переконливо доводить всю складність та багатогранність наукової проблеми аналізу тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі України діловими послугами. Отримані науково-практичні результати свідчать про досягнення поставленої мети, повною мірою вирішують поставлені в дисертації завдання і дають підстави зробити такі висновки:

1. Високий динамізм розвитку сектору ділових послуг спричиняє постійні зміни в міжнародній торгівлі послугами, у структурі і збалансованості експортно-імпортних потоків, що актуалізує необхідність перегляду та модернізації існуючого методично-аналітичного інструментарію оцінювання стану і розвитку міжнародного обміну послугами, адаптації його до сучасних реалій. На основі теоретичного аналізу наукових підходів до визначення сутності послуги як економіко-статистичної категорії і міжнародної торгівлі послугами як об'єкта статистичного дослідження обґрунтовано систему взаємопов'язаних статистичних показників, які об'єднані за напрямками аналізу у п'ять блоків: показники масштабу зовнішньої торгівлі, видовий склад і географічну спрямованість експортно- імпортних потоків, збалансованість торгівлі, рівень розвитку зовнішньої торгівлі країни та ступінь її активності у міжнародному обміні діловими послугами. Система показників методологічно забезпечує комплексне оцінювання стану і розвитку зовнішньої торгівлі окремої країни і позиціонування її на світовому ринку послуг. Водночас на міжнародному рівні потребує розв'язання проблема забезпечення повноти даних щодо масштабів торгівлі послугами, передусім, це стосується статистичного обліку внутрішньо корпоративної торгівлі, оскільки саме ця форма торгівлі послугами розвивається найбільш динамічно.

2. Специфіка міжнародної торгівлі діловими послугами полягає в тому, що послуги, незважаючи на розмаїття форм і змісту, утворюють єдиний ринок, якому притаманні загальні тенденції, що дає можливість регулювати його на

національному і глобальному рівнях. Аналіз динаміки міжнародної торгівлі діловими послугами виявив кілька взаємопов'язаних тенденцій і зрушень у видовій і географічній структурі експортно-імпортних потоків, які відповідають сучасним процесам глобалізації світової економіки і переходу її до постіндустріальної моделі розвитку, в якій домінує сфера послуг. На тлі зростання обсягів міжнародної торгівлі діловими послугами випереджальними темпами зростає торгівля іншими комерційними послугами, зокрема науково-технічними, зміст діяльності яких надзвичайно важливий для розвитку сучасної економіки. Зазвичай такі послуги вимагають високої кваліфікації виконавців і формують національну конкурентоспроможність.

3. В експорті ділових послуг України найбільшу вагу – 52% мають професійні та консалтингові послуги. Такий моноспрямований характер експорту послуг обмежує присутність України на світових ринках. Між тим країна має усі необхідні передумови (наукові розробки, технології, кваліфіковані кадри) для продукування широкого спектру послуг, які активно розвиваються на етапі становлення інформаційної економіки.

4. Зовнішня торгівля України діловими послугами, на відміну від торгівлі товарами, характеризується активним торговельним сальдо, проте співвідношення експортно-імпортних потоків нестійке..

5. Важливою умовою ефективної зовнішньоторговельної діяльності є здатність економічного суб'єкта чи товару (послуги) зберігати і покращувати свої конкурентні позиції у глобальному конкурентному середовищі, що втілюється в категорії «міжнародна конкурентність». Доведено, що вимірювання міжнародної конкурентності товарів (послуг) має спиратись на показники збалансованості експортно-імпортних потоків.

6. Кожна країна вживає певних заходів для нарощування експортного потенціалу тих галузей сфери послуг, які здатні посилити її зовнішньоторговельні позиції та сприяти зрівноваженню торговельного і платіжного балансів. Результати проведеного аналізу свідчать, що одним із

інструментів підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень щодо пріоритетних напрямів активізації участі країни в міжнародній торгівлі послугами є моніторинг міжнародної конкурентності окремих сегментів ринку ділових послуг. Посилення конкурентної позиції України в міжнародній торгівлі послугами пов'язано, перш за все, з диверсифікацією експорту ін.).

7. Водночас аргументовано, що ефективний експортоорієнтований розвиток України у сфері ділових послуг неможливий без вдосконалення та інноваційного оновлення існуючої інфраструктури, насамперед, транспортної.

8. Серед стратегічних пріоритетів розвитку ефективної експортоорієнтованої сфери ділових послуг зазначимо також: а) залучення інвестицій; б) формування власного транснаціонального капіталу для виходу на міжнародний ринок послуг шляхом комерційної присутності. Відповідно до стратегічних цілей не менш важливо розробляти регіональні програми зовнішньоекономічної діяльності, ширше залучати середній та малий бізнес до зовнішньої торгівлі у рамках транскордонного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк К.В. Визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами / К. В. Антонюк // Глобальні та національні проблеми економіки / Вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 6. – С. 46-51.
2. Доклад о торговле и развитии, 2013. Доклад секретариата конференции Организации Объединенных Наций по торговле и развитию [Електронний ресурс]. – Режим доступу : unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2013_ru.pdf
3. Дубенюк Я. А. Оцінка сучасних тенденцій міжнародної торгівлі послугами / Я. А. Дубенюк // Вісн. ДНУ. – Сер. В : Економіка і право. – Вип. 1. – 2010. – С. 83-90.
4. Економічна статистика : підр. у 2 ч. – Ч. 1 Макроекономічна статистика / [І. Г. Манцуров, А. М. Єріна, О. К. Мазуренко та ін.] : за наук. ред. чл.-кор. НАНУ І.Г.Манцура. – К. : КНЕУ, 2013. – 325 с.
5. Єрін Д. Л. Ринок лізингових послуг в Україні: стан та динаміка розвитку / Д. Л. Єрін, І. В. Єріна // Формування ринкових відносин в Україні. Проблеми статистичної методології та статистико-економічного аналізу (40 років потому) : зб. наук. пр. – 2013. – № 9/1(148) 10. – С. 140–144.
6. Кельдер Т. Л. Міжнародний ринок послуг: тенденції та проблеми розвитку / Т.Л. Кельдер, Н.С. Венгерская // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2019. – № 5. – С. 33-37
7. Класифікація зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : consultant.parus.ua/
8. Коваленко Ю. Теоретичні аспекти сутності послуги та її види / Ю. Коваленко // Вісник КНТЕУ. – 2012. – №2. – С. 38-46.
9. Коваль Г. І. Механізм регулювання ринку послуг: міжнародний та український аспект [Електронний ресурс]/ Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvynu/misnarod_vidnos/2008_6/R3/10.pdf
10. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля : [підр.] / Ю.Г.Козак, Н.С.Логвінова, М.І. Барановська та ін. [4-те вид.] – Центр учбової літератури 2010. – 441 с.

11. Кононович О. П. Рынок услуг аутсорсинга в международной торговле / О. П. Кононович // Журнал международного права и международных отношений. – 2019. – No 2. – С.

12. Корчун В. С. Особливості зовнішньої торгівлі послугами України з країнами Європейського Союзу [Електронний ресурс] / В. С. Корчун, О. К. Наневич. – Режим доступу : <https://integrationconference2021.wordpress.com/2021/07/11/hello-world/>

13. Ладиченко К. І. Сучасні тенденції розвитку світового ринку інформаційно-комунікаційних послуг [Електронний ресурс] / К.І. Ладиченко, В. В. Тронько // Ефективна економіка. – 2015. – No 2. Режим доступу до журналу : <http://www.economy.nauka.com.ua/>

14. Особливості зовнішньої торгівлі послугами України з країнами Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://integrationconference2021.wordpress.com/2021/07/11/hello-world/>

15. Пальчук О. Значення та роль світової торгівлі послугами в сучасній економіці / О. Пальчук // Дослідження міжнародної економіки : зб. наук. пр. — К.: ІСЕМВ НАН України, 2011. – No 1 (66). — С. 72-78.

16. A Global Services-Tholons Study «Top 50 Emerging Outsourcing Cities» - 2015 [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://www.globalservicesmedia.com>.

17. Economist Intelligence Unit (The Economist) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://global.bsa.org/2012ei/>

18. The Global Competitiveness Reports / World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

19. Перспективи розвитку науково-технічного і виробничого співробітництва України з країнами ЄС. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/spivrobitn_z_ES.pdf.

20. Румянцев А. П. Світовий ринок послуг : навч. посіб. / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – К. : Центр навч. л-ри, 2016. – 456 с.

21. Невінчаний І.С. Світовий ринок об'єктів інтелектуальної власності / І.С. Невінчаний // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – Вип. 3(2). – 2019. – С.178-184.
22. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля : [підр.] / Ю.Г.Козак, Н.С.Логвінова, М.І. Барановська та ін. [4-те вид.] – Центр учбової літератури 2016. – 441 с.
23. Кононович О. П. Рынок услуг аутсорсинга в международной торговле / О. П. Кононович // Журнал международного права и международных отношений. – 2019. – No 2. – С.
24. Зозульов О. Аутсорсинг как инструмент повышения конкурентоспособности отечественных предприятий в условиях глобализации / О. Зозульов, О. Микало // Экономика Украины. – 2019.– No 8 (573). – С. 16–24.
25. Іксарова Н. О. Зовнішня торгівля послугами у системі економічної безпеки держави: автореф. дис. .канд. екон. наук : 08.00.03 / Наталія Олександрівна Іксарова; Київ. нац. торг.екон. унт. К., 2010. — 23 с.
26. Капроні Р. Лізинг в Україні / Р. Капроні, С. Кисіль, Н. Рязанова та ін. – МФК, 2017. – 142 с.
27. Кельдер Т. Л. Міжнародний ринок послуг: тенденції та проблеми розвитку / Т.Л. Кельдер, Н.С. Венгерская // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2019. – No 5. – С. 33-37
28. Єріна І. В. Збалансованість і конкурентність зовнішньої торгівлі України послугами : статистичний аспект [Електронний ресурс] / І. В. Єріна // Ефективна економіка. – 2015. – No 7. Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>
29. Єріна І. В. Збалансованість торгівлі комерційними послугами на окремих сегментах українського ринку / І. В. Єріна // Статистика ХХІ століття : нові виклики, нові можливості : зб. матеріалів II міжнар. наук.- практ. конф. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – С. 64–66.
30. Леснікова М. В. Методологічні підходи до вдосконалення статистичного обліку зовнішньої торгівлі послугами / М. В. Леснікова // Статистика України. – 2012. – No 2. – С. 21–27.

31. Леснікова М. В. Статистичні класифікації у зовнішній торгівлі послугами, огляд та застосування / М. В. Леснікова // Статистика України. – 2014. – No 2. – С. 58–64.

32. Лизинг в Украине: дорого и мало / Финуслуги / Лизинг / Статті [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.prostobiz.ua.

33. IMF World Economic Outlook Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/01/weodata/index.aspx>.

34. International trade in services [Електронний ресурс] // UNCTADstat Table of International trade in merchandise and services. – Режим доступу : <http://stats.unctad.org/>

35. Yerina I. V. Statistical systems and standards of international trade in services / I. V. Yerina // Прикладна статистика : проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 13. – С. 275-280.

36. Методичний коментар до статистики зовнішнього сектору України (відповідно до 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id...

37. Методичні положення зі статистики зовнішньої торгівлі послугами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/polog/metod_doc/2013/03/metod.zip

38. Олефір А. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища [Електронний ресурс] / А. Олефір В. Тіпанов. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

39. Особливості зовнішньої торгівлі послугами України з країнами Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://integrationconference2011.wordpress.com/2011/07/11/hello-world/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Обсяг торгівлі України діловими послугами у 2021 р за країнами

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Експорт/Exports			Сальдо (+, -)/ Balance (+/-)
	Обсяг, тис.дол. США/ thsd. USD	У % 2020/ in % of 2020	Питома вага, у % до загального обсягу країни/ % of the country volume	
Усього	13156457,5	114,2	100,0	5563071,4
Австрія	16127,5	93,9	6,4	-6244,5
Бельгія	22285,1	121,6	16,1	15055,3
Білорусь	6351,9	92,3	5,7	-3259,0
Болгарія	9525,7	138,3	14,6	6049,3
Греція	1666,6	81,6	4,6	-572,3
Данія	12593,0	121,3	5,5	5028,2
Естонія	12397,6	165,8	8,7	4855,9
Ірландія	32457,2	104,4	27,2	-212948,9
Іспанія	6397,3	96,9	8,6	1401,4
Італія	19923,8	111,2	15,8	7751,3
Латвія	6973,4	101,7	13,9	4451,7
Литва	7007,7	93,2	9,8	-1058,1
Люксембург	2924,1	73,7	9,4	1481,2
Мальта	6023,7	146,2	2,4	4018,1
Нідерланди	60383,7	107,7	18,6	13833,0
Німеччина	114162,1	125,8	15,9	49407,1
Норвегія	4326,6	95,6	9,7	-2158,0
Північна Македонія	4404,8	111,6	72,4	4331,0
Польща	48550,2	114,5	10,5	4911,8
Португалія	8493,2	3114,2	45,8	7049,3
Республіка Молдова	5321,0	190,2	7,6	-4274,4
Російська Федерація	102585,2	114,5	5,3	82275,8
Румунія	6013,3	120,8	4,8	-6344,6
Сербія	2450,4	129,5	16,3	903,6
Словаччина	7107,2	147,5	15,4	3194,4
Словенія	21442,0	123,5	82,3	18154,5
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	109461,6	119,5	13,6	-52040,1
Угорщина	18330,1	99,3	7,2	12904,6
Фінляндія	9069,8	96,1	25,2	7552,0
Франція	41997,4	111,2	16,8	-2927,4
Хорватія	2045,6	136,3	18,5	1255,9
Чехія	15783,4	144,5	12,9	2591,9

Швейцарія	183180,1	110,9	15,8	106390,9
Швеція	26314,3	138,6	23,0	14581,1
Азербайджан	2868,8	111,7	5,2	-9480,2
Вірменія	751,6	141,9	3,5	-976,1
В'єтнам	860,8	729,5	34,9	781,5
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	23050,8	131,7	27,8	21964,6
Ізраїль	8087,6	168,1	2,2	6811,7
Індія	16602,6	100,5	10,6	13172,5
Індонезія	78,2	212,4	2,5	-83,6
Ірак	463,7	к/с	27,0	-637,5
Йорданія	1102,6	395,2	29,1	-3,4
Казахстан	15509,0	134,1	31,4	10450,5
Катар	1528,0	122,8	23,7	1528,0
Киргизстан	196,6	64,3	14,1	-333,8
Китай	36212,0	48,8	40,9	26527,1
Кіпр	57242,3	124,7	14,5	9719,8
Ліван	204,5	63,2	3,7	154,9
Малайзія	1767,0	93,6	13,1	1539,9
Об'єднані Арабські Емірати	10535,5	72,2	2,6	-17629,5
Пакистан	1308,5	4570,4	29,3	1042,0
Сингапур	6358,1	149,9	9,7	4210,2
Таджикистан	64,9	111,9	3,3	-64,8
Таїланд	465,1	110,5	25,7	447,2
Туреччина	17113,0	177,1	4,6	-2991,6
Туркменістан	27,8	к/с	0,4	-221,6
Узбекистан	1920,5	84,1	6,9	-763,6
Філіппіни	604,7	519,8	36,8	581,6
Японія	6999,1	170,5	55,3	6959,3
Єгипет	233,7	48,4	0,1	-746,1
Нігерія	16,1	к/с	0,1	-45,7
Південна Африка	1991,1	69,8	44,8	1500,6
Бразилія	150,8	21,1	16,3	-3776,1
Британські Віргінські Острови	7085,3	70,8	7,1	6932,4
Канада	8556,0	150,3	7,7	1894,3
Колумбія	561,8	202,4	75,2	476,8
Коста-Рика	-	-	-	к/с
Мексика	242,5	287,7	23,7	43,2
Панама	3882,6	327,8	17,4	2044,5
США	217148,5	129,7	11,4	132118,8
Чилі	207,6	227,5	78,2	-188,4
Австралія	1692,5	180,8	8,3	1276,0
Нова Зеландія	92,3	75,4	12,6	-55,0